

ANNA JASIŃSKA

WSP w Bydgoszczy

PRACA KONTROLNA JAKO JEDNA Z FORM REALIZACJI PROGRAMU TEORII WYCHOWANIA NA STUDIACH ZAOCZNYCH

Teoria wychowania jest dyscypliną wchodzącą w skład pedagogiki. Stanowi ona jeden z ważniejszych przedmiotów kształcenia akademickiego w uczelniach pedagogicznych. Złożoność programu teorii wychowania wymaga od studentów, szczególnie studiujących zaocznie, systematycznej pracy w czasie zjazdów oraz dobrze zorganizowanego samodzielnego studiowania w okresie między sesjami. Program teorii wychowania realizowany jest w systemie studiów zaocznych przede wszystkim w oparciu o samodzielną pracę studentów ukierunkowaną w czasie ćwiczeń i wykładów. Inną, odmienną formę pracy dydaktycznej w jego realizacji stanowi praca kontrolna, która powinna wykazać umiejętność korzystania przez studenta z teorii w praktycznej działalności wychowawczej. Studenci studiujący zaocznie na kierunkach pedagogicznych, są w tym przypadku w znacznie lepszej sytuacji niż studenci stacjonarni. Są bowiem bogatsi o doświadczenia praktyczne wynikające z wykonywania pracy zawodowej. Uwaga ta dotyczy przede wszystkim czynnych nauczycieli. Założyć można, że posiadają oni podstawową wiedzę dotyczącą przebiegu i realizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego. Należy więc tę wiedzę, jaką posiadają studenci zaocznicy przypomnieć, uporządkować, poszerzyć i zaktualizować. Właśnie aktualizacja wiedzy jest dla nich jednym z bardzo ważnych, ale nie jedynym celem studiowania. Celem równie znaczącym jest ukształtowanie u studenta postawy refleksyjnej wobec wykonywanej pracy. Można to osiągnąć poprzez wskazywanie na ważne problemy związane z realizacją procesu dydaktyczno-wychowawczego oraz przedstawienie dróg ich rozwiązania. Niezbędne jest również wdrożenie studenta do samodzielnej pracy badawczej w takim zakresie, w jakim będzie mu ona przydatna w wykonywaniu powinności zawodowych.

System studiów zaocznych nie sprzyja jednak osiągnięciu tych celów. Jest tak dlatego, że nie skłania on do systematycznej pracy

ze względu między innymi na brak regularnej kontroli. Biorąc pod uwagę fakt, że pracujący zawodowo studenci muszą pokonywać różnorodne trudności związane z wykonywaniem zawodu, że uwikłani są w problemy życia rodzinnego, można przypuszczać, że często uczą się "zrywami". Dlatego też zadaniem uczelni jest maksymalne wykorzystanie wszystkich sposobów, które podniosłyby stopień efektywności studiowania. Istotny czynnik, sprzyjający realizacji tego celu, stanowi praca kontrolna. W dydaktyce studiów zaocznych jest ona traktowana jako ważny element samodzielnej pracy studenta.

W dotychczasowych publikacjach poświęconych zagadnieniom prac kontrolnych spotkać można różne terminy określające tego typu prace. E.Potulicka dzieli prace pisemne, wykonywane przez studentów, na cztery zasadnicze kategorie¹:

- prace o charakterze ćwiczeniowym, których celem jest kształtowanie różnych szczegółowych umiejętności;
- prace kontrolne służące sprawdzeniu stopnia opanowania wiadomości lub umiejętności, pisane w uczelni pod nadzorem prowadzących zajęcia;
- prace magisterskie stanowiące sprawdzian skuteczności całego cyklu studiów;
- prace, które w praktyce nazywane są pracami kontrolnymi, a które autorka nazywa "nie nazwaną" kategorią prac i określa je terminem prace pisemne, nie określając ich rodzaju.

E.Potulicka kwestionuje używanie terminu "prace kontrolne" w określaniu tej kategorii prac z uwagi na fakt, iż uzyskanie wskaźników umożliwiających skontrolowanie stopnia opanowania wiadomości czy umiejętności związanych z ich tematyką nie stanowi podstawowego celu pisania prac przez studentów. Sama nazwa "praca kontrolna" sugeruje niejako pierwszoplanowość funkcji sprawdzającej. Dlatego też na uwagę zasługuje propozycja, aby dla określenia prac kontrolnych w zaocznym systemie studiów posługiwać się terminem "prace proseminaryjne", stosowanym w systemie studiów stacjonarnych². Ta sugestia terminologiczna bywa przyjmowana w odniesieniu do prac kontrolnych z teorii wychowania, które mogą stanowić podstawę do określenia tematyki późniejszej pracy magisterskiej. W tym znaczeniu praca kontrolna staje się narzędziem kształtowania umiejętności i nawyków pracy naukowo-badawczej, które wykorzystane zostaną w trakcie przygotowywania pracy magisterskiej.

Obecnie, w zaocznym systemie kształcenia nauczycieli w uczelniach pedagogicznych, obejmującym pięć lat studiów, program dydaktyczny zakłada, że studenci już na I roku piszą prace kontrolne z pedagogiki. Nabywają więc już pewnych umiejętności warsztatowych koniecznych przy tego rodzaju pracach. Na II roku studiów studenci zobowiązani są do napisania pracy kontrolnej z dydaktyki lub z teorii wychowania. Wybór przedmiotu należy do studentów. Zakładając, że podstawowe kryterium wyboru stanowią ich własne zainteresowania określoną dziedziną wiedzy, należy ten fakt wykorzystać. W tym praca kontrolna z teorii wychowania winna sprzyjać pogłębianiu przypadku zainteresowań studenta tą dyscypliną naukową, poszerzyć, zakres jego wiedzy z tego przedmiotu.

Należy tu zwrócić uwagę na dobór tematyki pracy kontrolnej. Już na II roku studiów, gdy jest trafnie dobrana, może stanowić podstawę do wstępnego, bardzo ogólnego sformułowania tematu przyszłej pracy magisterskiej.

Jak więc z powyższych uwag wynika, praca kontrolna z teorii wychowania stanowi ważny element samodzielnej pracy studenta, której końcowym etapem, wieńczącym okres studiowania jest praca magisterska.

Aby praca kontrolna spełniła swoje zadanie związane z podnoszeniem stopnia efektywności studiowania należy jasno sprecyzować jej funkcje oraz wynikającą z nich strukturę. Funkcje pracy kontrolnej uzasadniają konieczność jej występowania w cyklu studiów zaocznych. D.Knapik wymienia następujące funkcje pracy kontrolnej: samokształcenie, wdrażanie do pracy naukowo-badawczej, wdrażanie do systematyczności oraz funkcja kontrolna³.

Studiowanie w systemie zaocznym opiera się na samodzielnej pracy studenta kierowanej przez nauczycieli prowadzących zajęcia. Wdrażanie studentów do samodzielnego studiowania to funkcja jaką spełniać powinny wszystkie formy pracy dydaktycznej ze studentami. E.Potulicka określa ją jako funkcję samokształceniową i przypisuje jej pierwszą rangę w pracy kontrolnej.

W realizacji programu teorii wychowania praca kontrolna stwarza większą możliwość wdrażania studentów do samodzielnej pracy badawczej niż inne formy pracy dydaktycznej /ćwiczenia, wykłady/ stosowane w jego realizacji. Dlatego też należałoby tę właśnie funkcję pracy kontrolnej z teorii wychowania uznać za pierwszoplanową.

Praca kontrolna stwarza możliwość kształtowania niektórych dyspozycji osobowościowych. Tę funkcję można określić jako funkcję wy-

chowawczą.

Reasumując, praca kontrolna z teorii wychowania winna spełniać następujące funkcje:

- 1/ wdrażanie do pracy naukowo-badawczej,
- 2/ funkcja samokształceniowa,
- 3/ wdrażanie do systematyczności,
- 4/ funkcja kontrolna,
- 5/ funkcja wychowawcza.

1. Wdrażanie do pracy naukowo-badawczej

Praca kontrolna z teorii wychowania jest ważną formą samodzielnej pracy studenta, przygotowującą go do napisania pracy magisterskiej. Należy zaznaczyć, iż właśnie wdrażanie studenta do samodzielnej działalności badawczej wydaje się być celem zasadniczym, stawianym przed tego rodzaju formą pracy dydaktycznej w uczelni wyższej kształcącej nauczycieli.

Pracujący zawodowo nauczyciele powinni dostrzegać problemy jakie powstają w trakcie realizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego oraz podejmować próby ich rozwiązania. Będzie to możliwe wówczas, gdy student opanuje umiejętności "warsztatowe" związane z prowadzeniem pracy naukowo-badawczej. Praca kontrolna powinna doprowadzić studenta do zrozumienia pojęcia metody badawczej oraz pewnych ogólnych wskazań metodologicznych. Powinna stwarzać możliwość wykorzystania i zastosowania w praktyce metod i technik badawczych, pozwalających wyjaśnić problemy związane z realizacją procesu wychowania oraz z poszukiwaniem dróg skutecznej realizacji uprzednio założonych celów. Wiąże się to z kształtowaniem umiejętności poznawania rzeczywistości wychowawczej w trakcie praktyki zawodowej studenta przez twórczy, refleksyjny stosunek do niej i wiązanie jej z teorią. W ten sposób kształtują się elementarne umiejętności z zakresu prowadzenia badań naukowych. Wiąże się to integralnie z wyrobieniem umiejętności jasnego i konkretnego określania celu podejmowanych badań, poprawnego zarysowania ich koncepcji. W ten sposób kształtują się również umiejętności poprawnego formułowania problemów badawczych, stawiania hipotez będących teoretycznym ich rozwiązaniem. Ukształtowanie przynajmniej elementarnych umiejętności z zakresu metodologii badań naukowych staje się więc pomocne nie tylko przy pisaniu pracy magister-

skiej przez studenta, ale daje mu też możliwości podejmowania prób rozwiązywania problemów, na jakie napotyka nauczyciel w codziennej pracy wychowawczej.

2. Funkcja samokształceniowa

Funkcja ta jest rozumiana bardzo szeroko. Wiąże się ona z wdrożeniem studenta do samodzielnego studiowania. Przez samodzielne studiowanie rozumieć należy wszystkie podejmowane z własnej inicjatywy przez studenta czynności, zmierzające do pogłębiania poznawanego podczas zajęć dydaktycznych zakresu wiedzy lub pewnej wybranej przez niego określonej dziedziny⁴. Samodzielne studiowanie wybranego wycinka wiedzy opiera się na umiejętnościach kształtowanych zarówno w trakcie opanowywania wiedzy naukowej objętej programem wykładów i ćwiczeń, jak i wtedy gdy student wykonuje prace pisemne zlecone przez prowadzącego zajęcia.

Z powyższego wynika, iż samodzielne studiowanie, a więc również wykonywanie pisemnych prac kontrolnych zleconych przez nauczyciela akademickiego, opiera się na umiejętnościach związanych z :

- poszukiwaniem literatury naukowej i korzystaniem z niej,
- przeprowadzaniem badań naukowych,
- zajmowaniem krytycznej postawy w stosunku do wyrażanych przez autorów poznanych publikacji poglądów czy stanowisk,
- umiejętnością logicznego, uzasadnionego i usystematyzowanego wypowiadania swoich sądów⁵.

Istotne jest również porównywanie uogólnień teoretycznych z doświadczeniami wynikającymi z wykonywanej pracy zawodowej. Teoria wychowania jest nauką, która spełnia swą rolę wówczas, gdy może nieść pomoc i dawać wskazówki praktykom do pracy wychowawczej, gdy dostarcza wiedzy o tym, jak organizować proces wychowawczy, jak dobierać metody, formy i środki umożliwiające efektywną realizację założonych celów wychowawczych. Do tej funkcji pracy kontrolnej zaliczyć również należy kształtowanie umiejętności wiązania treści pedagogicznych z treściami innych dziedzin wiedzy, szczególnie zaś z psychologii, socjologii i filozofii. Nie można bowiem mówić o teorii wychowania bez uwzględniania jej interdyscyplinarnych związków z tymi naukami. Teoria wychowania zajmuje się przecież tym rodzajem działalności społecznej, który prowadzi do wywołania względnie trwa-

łych, pożądaných, zamierzonych zmian w sferze emocjonalno-motywa-
cyjnej osobowości jednostki⁶. W związku z tym wychowawca - praktyk
powinien dostrzegać związki między działalnością wychowawczą a pra-
widłowościami wyznaczającymi rozwój i kształtowanie się osobowości
wychowanka, powinien wiedzieć jakie zmiany zachodzą w niej pod wpły-
wem tych oddziaływań. W pracy wychowawczej należy brać również pod
uwagę wpływy, jakim podlega wychowanek ze strony środowiska, w któ-
rym żyje i funkcjonuje.

3. Wdrażanie do systematyczności

Temat pracy kontrolnej z teorii wychowania powinien być tak
dobrany, aby ściśle wiązał się z warsztatem pracy nauczyciela, aby
mógł stanowić podstawę do przeprowadzenia badań. W ten sposób nastę-
puje wdrożenie studenta do systematycznej pracy.

Prowadzenie badań naukowych, nawet w najskromniejszym zakresie,
wymaga przejścia przez kolejne etapy postępowania badawczego. Są one
zawsze rozłożone w czasie i w określony sposób. Nie można bowiem
przejsć do etapu następnego, nie ukończywszy poprzedniego. Ważna jest
też rola nauczyciela akademickiego zlecającego pracę. Konsultacje
studenta z prowadzącym zajęcia stanowią formę systematycznej kontroli
w czasie jej wykonywania.

4. Funkcja kontrolna

Funkcja ta nie jest ani jedyną, ani najważniejszą. Zawiera jed-
nak wiele istotnych elementów z punktu widzenia dydaktyki studiów
zaocznych. Funkcja ta odnosi się zarówno do strony merytorycznej jak
i formalnej pracy kontrolnej. W ocenie strony merytorycznej pracy na-
leży brać pod uwagę odpowiedni dobór literatury do tematu oraz kryty-
czny, refleksyjny stosunek do niej. W praktyce zdarza się bowiem czę-
sto, że praca ma charakter kompilacyjny i stanowi mniej lub bardziej
umiejętne połączenie przepisanych fragmentów z literatury. Ocenie
powinny też podlegać umiejętności związane z analizą zebranego ma-
teriału badawczego. Ważna jest również umiejętność wyciągania i formu-
łowania wniosków.

Praca kontrolna powinna być poprawna pod względem konstrukcji.
Powinna zawierać dobry plan, który znajdowałby odbicie w tekście pra-

cy. Często bowiem zdarza się, że treść pracy nie odpowiada założeniom zawartym w planie.

Przy ocenie prac kontrolnych należy również brać pod uwagę właściwe posługiwanie się terminologią pedagogiczną, poprawność formułowania sądów, język który powinien być zbliżony do języka naukowego. Ważne jest również zwrócenie uwagi na poprawne zredagowanie przypisów i bibliografii.

Reasumując, praca kontrolna z teorii wychowania powinna dać zarówno obraz zasobu wiedzy merytorycznej studenta, jak i zasobu wiedzy metodologicznej.

5. Funkcja wychowawcza

W dydaktyce studiów zaocznych realizowany jest nie tylko proces dydaktyczny, ale również proces wychowawczy. Właśnie praca kontrolna stwarza wiele możliwości realizacji celów wychowawczych, pojmowanych jako kształtowanie pożądanych, kierunkowych cech osobowości⁷. Ta forma samodzielnej pracy studenta umożliwia kształtowanie szeregu postaw intelektualnych, takich jak: poznawcza dociekliwość, krytycyzm, racjonalizm, otwartość umysłu czy innowacyjność⁸.

Funkcja wychowawcza pracy kontrolnej z teorii wychowania zawiera pewne elementy samowychowania. W procesie samowychowania jednostka sama planuje własny rozwój i kieruje nim. W związku z tym sama stawia przed sobą wymagania, określa zadania i ocenia uzyskane wyniki. Podejmowanie tych wszystkich zabiegów wymaga umiejętności samokontroli i samodyscypliny⁹. Działania podejmowane w trakcie pisania pracy kontrolnej otwierają możliwość ich kształtowania oraz pracy nad ukształtowaniem własnej osobowości.

Z omówionych funkcji pracy kontrolnej z teorii wychowania wynika jej struktura. Ponieważ praca ta winna mieć charakter naukowo-badawczy należy jej strukturę oprzeć na naukowych sposobach rozwiązywania problemów¹⁰. Dlatego też praca kontrolna powinna zawierać:

- temat pracy i zawarty w nim problem,
- krytyczną analizę literatury, z wyjaśnieniem w oparciu o nią pojęć zawartych w temacie,
- sformułowanie hipotez badawczych,
- wybór i uzasadnienie metod badawczych,
- określenie terenu badań,

- charakterystykę zebranego materiału i opis przeprowadzonych badań,
- analizę zebranego materiału pod kątem hipotez badawczych,
- wnioski i praktyczne wskazówki do dalszej pracy wychowawczej,
- bibliografię¹¹.

Studenci powinni zapoznać się ze wskazówkami dotyczącymi struktury pracy kontrolnej jeszcze przed jej rozpoczęciem. Znajomość ich pomoże w zbudowaniu planu pracy oraz jej poprawnej konstrukcji.

Wybór tematu pracy jest problemem złożonym i trudnym. W przypadku prac kontrolnych wykonywanych przez studentów studiujących w systemie zaocznym, należy temat tak sformułować, aby wiązał się ściśle z wykonywaną przez nich pracą zawodową. W ten sposób można wzbudzić motywację do podjęcia wysiłku zmierzającego do jej wykonania. Będzie to motywacja wartościowa o tyle, że nie ograniczy się do osiągnięcia doraźnych korzyści /pozytywna ocena, zaliczenie przedmiotu, wpływ na ocenę egzaminacyjną/, ale będzie wpływała z przekonania o celowości podjętego wysiłku, o przydatności pracy kontrolnej w wykonywaniu czynności zawodowych.

Temat pracy kontrolnej z teorii wychowania powinien być na tyle ogólny, aby umożliwiał studiowanie szerokiej literatury i stwarzał duże możliwości wykorzystania jej. Należy go ustalić w czasie pierwszego zjazdu śródrocznego. Okres sesji lipcowej student powinien przeznaczyć na studiowanie literatury, precyzowanie problemu i określanie sposobów jego rozwiązania. Indywidualizacja tematyki prac kontrolnych pozwala uniknąć nierzetelności i nieuczciwości ze strony studentów /zdarzające się przypadki odpisywania prac/. Wskazane również byłoby zaprogramowanie kilku badanych problemów obejmujących różny teren badań. Powstaje wówczas możliwość porównania uzyskanych wyników. Słuszność powyższych propozycji sposobów ustalania charakteru i tematyki prac kontrolnych potwierdzają wyniki badań przeprowadzonych przez Z. Chróściela w WSP w Kielcach¹².

Biorąc pod uwagę funkcje jakie powinna spełniać praca kontrolna wydaje się, że przynajmniej niektóre z niżej proponowanych tematów prac kontrolnych z teorii wychowania mogą chociaż częściowo spełnić swoje zadania.

Propozycje tematów prac kontrolnych z teorii wychowania:

1. Akceptacja podstawowych wartości wychowania socjalistycznego w świadomości młodzieży;

2. Stosunek młodzieży do wybranych dziedzin życia społecznego /czy politycznego/ w oparciu o badania własne;
3. Współdziałanie domu i szkoły w zakresie kształtowania postaw dzieci /młodzieży/;
4. Wpływ środowiska społecznego na stosunek dziecka do nauki i pracy.

Wszystkie powyższe propozycje tematów pracy kontrolnej spełniają założone funkcje dla tego rodzaju prac, a przede wszystkim umożliwiają realizację takiego celu, jakim jest wdrażanie studenta do samodzielnej pracy badawczej. Warunkiem bowiem wykonania pracy kontrolnej zawierającej rozwiązanie tak postawionych problemów jest przeprowadzenie badań naukowych. Możliwe jest również wykonywanie przez studentów pracujących prac kontrolnych nie wymagających podjęcia badań naukowych. Byłoby to uzasadnione w przypadku tych studentów niektórych kierunków pedagogicznych, którzy nie wykonują zawodu nauczyciela.

Oto kilka propozycji tematów prac nie wymagających podjęcia czynności badawczych:

1. Relacje "osobowość - kultura" a problematyka kształtowania postaw twórczych.
2. Pozytywne i negatywne działanie kar w wychowaniu.
3. Wychowywać człowieka czy obywatela jako jeden z podstawowych problemów pedagogiki.
4. Istota samorządności młodzieży i jej rola w wychowaniu.

Prace kontrolne zawierające w swej tematyce tak sformułowane problemy spełniają przede wszystkim funkcję samokształceniową. Wymagają znajomości szerokiej literatury oraz krytycznego ustosunkowania się do zawartych w niej treści. Powinny zawierać również subiektywne ustosunkowanie się autora do omawianego problemu.

Praca kontrolna z teorii wychowania powinna być próbą naukowej analizy wybranego wycinka rzeczywistości pedagogicznej. W tych warunkach zasadniczym jej celem jest wdrożenie studenta do samodzielnej pracy naukowo-badawczej. W trakcie realizacji tej formy dydaktycznej osiągnane są też takie cele, jak pogłębianie i poszerzanie wiedzy rzeczowej z zakresu teorii wychowania, o tym jak organizować i realizować proces wychowania, aby jak najefektywniej osiągnąć założone cele, jakie metody, formy i środki wychowawczego oddziaływania stosować, jak je dobierać, aby były one skuteczne. Praca kontrolna stwa-

rza możliwość kształtowania nawyków systematycznej pracy samokształceniowej i samowychowawczej. Pozwala również kontrolować poziom wiedzy merytorycznej i metodologicznej. Stanowi pewien etap poprzedzający pisanie pracy magisterskiej, do której przygotowuje studenta. Powinna być pracą twórczą, dającą mu możliwość wykazania się swoją wiedzą i doświadczeniem wyniesionym z pracy zawodowej.

PRZYPISY

- ¹E.Potulicka, Sterowanie pisaniem prac na studiach zaocznych, W: Praca samodzielna studiujących zaocznie w uniwersytetach, Poznań 1978 s.77
- ²Zob. J.Starościak, Praca pisemna jako metoda uczenia się, W: Wybrane zagadnienia dydaktyczne studiów dla pracujących, Warszawa 1969 s.55
- ³Por. D.Knapik, Praca kontrolna z pedagogiki, jej funkcje i koncepcje w zaocznym studiowaniu tego przedmiotu, W: Materiały i sprawozdania 4/5, Kraków 1976 s.48-49
- ⁴W.Okoń, Słownik pedagogiczny, Warszawa 1975 s.279
- ⁵T.Krajewski Cel pracy samodzielnej i jej rola w studiach dla pracujących, W: Praca samodzielna..., op.cit. s.11-12
- ⁶H.Muszyński, Zarys teorii wychowania, Warszawa 1977 s.10
- ⁷H.Muszyński, Wstęp do metodologii pedagogiki, Warszawa 1970 s.38
- ⁸H.Muszyński, Zarys teorii..., op.cit. s.189-191
- ⁹Tamże, s.338
- ¹⁰W.Zaczyński, Praca badawcza nauczyciela, Warszawa 1965
- ¹¹D.Knapik, Praca kontrolna..., op.cit. s.52
- ¹²Ze względu na brak badań własnych w tym zakresie autorka posłużyła się wynikami badań Z.Chróściela w WSP w Kielcach. Wyniki te opublikowane zostały w Materiałach i sprawozdaniach 4/5 wydanych przez Wydawnictwo Naukowe WSP Kraków 1976 s.67-71

КОНТРОЛЬНАЯ РАБОТА КАК ОДНА ИЗ ФОРМ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОГРАММЫ
ПО ТЕОРИИ ВОСПИТАНИЯ ЗАОЧНОГО ОБУЧЕНИЯ

Резюме

Контрольная работа является одной из форм реализации программы по теории воспитания заочного обучения. Она является элементом самостоятельной работы студента, даёт ему возможность зарекомендовать себя своим знанием и опытом вынесенным с профессиональной работы. Контрольная работа должна быть пробой научного анализа избранной вырезки педагогической деятельности, пробой научного решения проблем, с которыми встречаются студенты заочники, будучи учителями, в своей ежедневной воспитательской работе. Поэтому, из многих функций, которые приписываются этой форме дидактической работы, самой важной является умение прививать навык к научно-исследовательской работе. Контрольная работа создаёт также возможность реализации такой цели, как расширение предметных знаний в области теории воспитания и о том, как можно наиболее эффективно реализовать процесс воспитания.